

УДК 343.7

Газдайка-Василишин І. Б., доцент кафедри
кримінального права та кримінології
ЛьвДУВС, к.ю.н., доцент;
Шикор В. Я., слухач магістратури ЛьвДУВС

Кримінально-правова характеристика підпалів транспортних засобів

Аналізуються норми чинного Кримінального кодексу України в частині, що стосується характеристики підпалів транспортних засобів. Проводиться кримінально-правовий аналіз складів злочинів, передбачених статтями 194, 196 цього кодексу, та їх відмежування від суміжних складів злочинів.

Ключові слова: кримінальне право України, підпал, транспортний засіб.

Анализируются нормы действующего Уголовного кодекса Украины в части, касающейся характеристики поджогов транспортных средств. Проводится уголовно-правовой анализ составов преступлений, предусмотренных статьями 194, 196 этого кодекса, и их отграничения от смежных составов преступлений.

Ключевые слова: уголовное право Украины, поджог, транспортное средство.

The norms of the Criminal Code of Ukraine regarding the characteristics of arson of vehicles are analyzed. A criminal legal analysis of the criminal offenses under Articles 194, 196 of the Code, and their separation from related offenses are carried out .

Keywords: criminal law of Ukraine, arson, vehicle.

Актуальність. Чинні кримінально-правові норми, що закріплені у різних статтях Кримінального кодексу України (далі — ККУ) породжують проблеми кримінально-правової кваліфікації, неоднотипність їх застосування та пов'язані із цим гострі наукові дискусії. Одним із таких проблемних питань є кваліфікація підпалів транспортних засобів. Зокрема, немає єдиного розуміння поняття транспортного засобу; виникають проблеми розмежування складів злочинів, якими охоплюються суспільно небезпечні діяння, пов'язані із підпалами; також проблеми виникають щодо умисного знищення чи пошкодження майна, вчиненого шляхом підпалу, якщо такими діями не спричинено шкоду у великих розмірах. Натомість статистичні дані невтішні. Згідно з даними Державного служби статистики України кількість підпалів транспортних засобів щороку зростає. Так, кількість знищеної або пошкодженої внаслідок пожеж авто техніки становила: у 2010 році — 3195; у 2011 році — 3535; у 2012 році — 3608; у 2013 році — 3860. Тому наукове осмислення проблем, що виникають під час кримінально-правової характеристики підпалів транспортних засобів, видається актуальним та необхідним.

Стан дослідження проблеми. Об'єктом окремого кримінально-правового дослідження підпали транспортних засобів не виступали. Проте, на дисертаційному рівні умисне знищення та пошкодження майна досліджувалось А.В. Сакун. Окремі аспекти, дотичні з даною проблематикою, стали предметом розгляду у наукових статтях таких вчених, як І.Г. Богатирьов, Р.О. Боднарчук, С.А. Миронюк. Науковим підґрунтям цього дослідження, безумовно, слугуватимуть праці Л.Д. Гаухмана, В.Н. Кудрявцева, В.О. Навроцького, що присвячені загальним проблемам кримінально-правової кваліфікації.

Метою даної статті є дослідження та пошук шляхів розв'язання проблем, що виникають під час кримінально-правової характеристики підпалів транспортних засобів.

Виклад основного матеріалу. Кримінально-правова оцінка діяння, пов'яза-

ного із підпалом транспортних засобів, може здійснюватись за різними статтями Особливої частини ККУ. Першочергово слід зазначити, що за формою вини підпали транспортних засобів поділяються на умисні та необережні. Загальною нормою, за якою можуть бути кваліфіковані такі діяння, вчинені **умисно**, є стаття 194 ККУ, яка встановлює відповідальність за умисне знищення або пошкодження майна. Проте, в Особливій частині ККУ є низка “спеціальних” норм, під ознаки яких можуть підпадати умисні підпали транспортних засобів. Зокрема, це:

норми, що встановлюють відповідальність за знищення чи пошкодження майна “спеціальних” потерпілих, що вчиняються у зв’язку з їх службовою, професійною чи громадською діяльністю (статті 347, 352, 378, 399 ККУ);

норми, що встановлюють відповідальність за знищення чи пошкодження “спеціальних” видів майна (статті 261, 277, 298, 388, 411, 433 ККУ);

норми, що встановлюють відповідальність за злочини, що вчиняються способом знищення чи пошкодження майна (ст. 113, ч. 2 ст. 189, ч. 2 ст. 206, ч. 2 ст. 206-2, 258, 294, ч. 2 ст. 355 ККУ).

Загальною нормою, за якою кваліфікуються підпали транспортних засобів, вчинені **з необережності**, є стаття 196 ККУ. Спеціальними відносно неї є, до прикладу, норми статей 270, 412 ККУ.

Отож, для кримінально-правової характеристики підпалів транспортних засобів необхідно провести юридичний аналіз складів злочинів, передбачених загальними нормами (статтями 194, 196 ККУ), та відмежувати їх від суміжних складів злочинів, передбачених зазначеними вище “спеціальними” нормами.

Умисне знищення або пошкодження майна (ст. 194 ККУ). Частина перша статті 194 ККУ передбачає відповідальність за умисне знищення або пошкодження чужого майна, що заподіяло шкоду у великих розмірах. Основним безпосереднім об’єктом злочину, передбаченого статтею 194 ККУ виступають суспільні відносини власності (які полягають в реалізації суб’єктом у відповідності до закону повноважень володіння, користування або розпорядження майном).

Частиною 2 статті 194 ККУ передбачено низку кваліфікуючих ознак, серед яких: 1) вчинення цього злочину шляхом підпалу, вибуху чи іншим загальнонебезпечним способом; 2) спричинення загибелі людей; 3) заподіяння майнової шкоди в особливо великих розмірах; 4) спричинення інших тяжких наслідків. Перші два з наведених кваліфікованих складів цього злочину характеризуються додатковим безпосереднім об’єктом. Ним відповідно є суспільні відносини, що забезпечують громадську безпеку та життя людини. У третьому з наведених кваліфікованих складів додатковий та факультативний безпосередній об’єкти відсутні. Останній з наведених кваліфікованих складів характеризується рядом факультативних безпосередніх об’єктів. Їх зміст визначається поняттям “інших тяжких наслідків”. Так, в залежності від характеру таких тяжких наслідків факультативними безпосередніми об’єктами умисного знищення або пошкодження майна можуть виступати суспільні відносини щодо недоторканості життя та здоров’я людини, суспільні відносини екологічної безпеки, безпеки руху та експлуатації транспорту тощо.

Предметом злочину, передбаченого статтею 194 ККУ є чуже майно. Стаття 190 Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ) закріплює, що “майном як особливим об’єктом вважаються окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов’язки”. Постанова Пленуму Верховного суду України від 06.11.2009 року № 10

“Про судову практику у справах про злочини проти власності” (п. 2) роз’яснює, що “предметом злочинів проти власності є майно, яке має певну вартість і є чужим для винної особи: речі (рухомі й нерухомі), грошові кошти, цінні метали, цінні папери тощо, а також право на майно та дії майнового характеру, електрична та теплова енергія”. В тому числі, до предмета цього складу злочину відносяться і транспортні засоби. У законодавстві України немає єдиного та чіткого визначення поняття “транспортний засіб”. Усі наявні у законодавстві визначення, що стосуються транспортних засобів, можна поділити на такі групи:

а) ті, що описують конструкцію та обладнання: автомобіль; причіп; вагон, локомотив, моторейковий транспортний засіб, контейнери; кабіни, крісла, транспортери, механізми для кріплення кабіни або крісла на канаті; машина; механічний дорожній транспортний засіб (механічний транспортний засіб); напівпричіп; пристрій; трактор та інша самохідна машина; мотоцикл; транспортний засіб, що прибув власним ходом;

б) ті, що описують призначення: для перевезення людей, пасажирів, вантажів, в т.ч. небезпечних, товарів через митний (державний) кордон України; приводу встановленого на них обладнання, що призначене для виконання спеціальних функцій; буксирування причепа або напівпричепа; встановлення на нього спеціального обладнання чи механізмів;

в) ті, що описують належність до виду транспорту загального користування (з врахуванням положень ст. 21 Закону України “Про транспорт”): залізничний транспортний засіб, морський транспортний засіб, річковий транспортний засіб, автомобільний і авіаційний транспортний засіб, а також міський електротранспорт, у тому числі метрополітен.

Отже, у всіх законодавчих актах, що визначають засади організації та діяльності всіх видів транспорту України, в т.ч. в Законі України “Про транспорт”, використовується термін “транспортні засоби”, який за своїм змістом та обсягом відрізняється для кожного виду транспорту єдиної транспортної системи України. З врахуванням цього, на наш погляд, поняття “транспортні засоби” в широкому розумінні — це будь-які засоби транспорту, що призначені задовольняти потреби населення та суспільного виробництва в перевезеннях.

При характеристиці предмету злочину, передбаченого ст. 194 ККУ, слід зазначити, що ним виступає лише майно, чуже для винного, тобто таке, що не належить йому на праві власності чи законного володіння. Це положення слід трактувати у таких двох аспектах: по-перше, майно, як предмет злочину, повинне перебувати у чийсь власності або законному володінні; по-друге для винного воно повинне бути чужим.

Виходячи із першої умови, не можуть бути предметом умисного знищення чи пошкодження майна так звані безхазяйні речі, до яких, згідно з ст. 335 ЦКУ відносяться речі, які не мають власника або власник яких невідомий. Тому не входять до предмету цього складу злочину транспортні засоби, які вийшли із володіння власника в силу його свідомого вольового рішення, наприклад відмови від майна через його старість чи непотрібність. В той же час, забута чи загублена річ, яка тимчасово вийшла із володіння власника, може бути предметом аналізованого складу злочину.

В теорії кримінального права неодноразово наголошувалось, що для визнання майна предметом посягання на власність неважливо, в якому (в законному чи незаконному) володінні знаходиться майно на момент вчинення злочину. Дії особи є суспільно небезпечними та кримінально караними як у випадку, коли вона знищує

чи пошкоджує транспортний засіб, що знаходиться у законного володільця, так і в випадку, коли транспортний засіб перебуває у незаконному володінні.

Стосовно другої із зазначених вище умов слід зазначити, що чуже майно — це ті речі, які не лише належать винному, але й ті, якими винний не вправі розпоряджатися на свій розсуд. Власний транспортний засіб, а також транспортний засіб, що знаходиться в спільній сумісній чи частковій власності, не може бути предметом злочину, передбаченого статтею 194 ККУ, оскільки особа наділена по відношенню до нього всім комплексом прав власника.

З **об'єктивної сторони** знищення чи пошкодження майна може вчинятись як шляхом дій, так і шляхом бездіяльності. Бездіяльність при цьому може виражатись у невжитті заходів, необхідних для захисту майна від руйнуючого впливу біологічних, кліматичних чи інших факторів, наприклад, вологи, тепла, холоду, шкідників тощо.

За ч. 1 ст. 194 ККУ карається умисне знищення чи пошкодження майна, вчинене будь-яким способом, крім загальнонебезпечних. Загальнонебезпечні способи є однією із кваліфікуючих ознак умисного знищення чи пошкодження майна, а отже відносяться до обов'язкових ознак об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ч. 2 ст. 194 ККУ. Із усіх загальнонебезпечних способів, в силу їх поширеності, законодавець окремо виділив підпал та вибух.

Поняття **підпалу**, як способу вчинення злочину, по різному тлумачиться в теорії кримінального права. Насамперед, це пов'язано з багатозначністю слова “підпалювати”. Новий тлумачний словник української мови подає три розуміння цього слова: а) підпалювати — підносячи вогонь до чогось, примушувати займатися, горіти; б) підпалювати — викликати пожежу; в) підпалювати — пошкоджувати, псувати сильним вогнем. Перше із запропонованих розумінь видається непридатним в аспекті кримінально-правового тлумачення поняття “підпал”. Адже законодавцем у цей термін вкладено аспект загальної небезпечності, а тому підпалювання речі, що знаходиться у печі чи в іншому місці, яке унеможлиблює поширення вогню, не слід включати до кримінально-правового розуміння підпалу. Тому більшість авторів тлумачать вказаний термін, виходячи із двох останніх наведених вище розумінь слова “підпалювати”. При цьому поділ усіх наявних позицій на дві групи наділений певним рівнем умовності, оскільки його критерієм є застосування (чи незастосування) поняття “пожежа”.

Так, одна група науковців підпалом визнає знищення чи пошкодження майна вогнем, коли створюється загроза життю чи здоров'ю людей або заповідання великих матеріальних збитків, загроза знищення інших матеріальних об'єктів [3, 45; 4, 18; 10, 361; 11, 278]. Таким ж шляхом йде і судова практика — “умисним знищенням або пошкодженням майна шляхом підпалу є знищення або пошкодження цього майна вогнем у випадках, коли створюється загроза життю чи здоров'ю людей або загроза заповідання значної матеріальної шкоди як самому потерпілому, так і іншим особам” [13, п.3]; “підпал — це знищення або пошкодження майна вогнем, якщо при цьому існувала загроза життю та здоров'ю людей або заповідання значних матеріальних збитків” [14, п.3].

Друга група науковців визначає підпал як свідоме викликання пожежі шляхом застосування джерела вогню до певних об'єктів [2, 764; 7, 220; 18, 116]. Як уже зазначалось, критерієм відокремлення цієї групи авторів є застосування ними терміну “пожежа”. На рівні закону визначення поняття пожежі відсутнє, проте наявне воно на підзаконному рівні. Наприклад, пожежею визнається: а) неконтрольоване горіння,

поза спеціальним вогнищем, розповсюджене в часі і просторі (п. 3.6.4. “Рекомендацій щодо вживання термінів та визначень із безпеки руху поїздів”, затверджених Наказом Міністерства транспорту України від 03.06.2004 р. N 464); б) позарегламентний процес знищення або пошкодження вогнем майна, під час якого виникають чинники, небезпечні для живих істот і довкілля (наказ Міністерства палива та енергетики “Про затвердження правил пожежної безпеки при експлуатації атомних станцій” від 30.05.07 №256).

Отже, поняття “пожежа” включає в себе ознаки загальної небезпеки, поширеності у часі і просторі, неконтрольованості. А тому, обидві зазначені вище групи авторів подають практично аналогічні, без істотних відмінностей тлумачення терміну “підпал”, лише дефініція, сформульована другою із цих груп авторів, є лаконічнішою за рахунок використання поняття “пожежа”. При цьому істотними ознаками підпалу, як одного із способів вчинення злочину, передбаченого ч.2 ст. 194 ККУ, на нашу думку слід вважати: застосування джерела вогню, його поширення у часі і просторі, неконтрольованість та загальну небезпечність. Загальна небезпечність підпалу полягає у тому, що застосовуючи руйнівні сили вогню, здатні перерости у пожежу, винна особа втрачає можливість контролювати чи припинити їх стихійний розвиток, що в свою чергу може спричинити істотну шкоду.

Отже, підпал в розумінні пожежі слід відмежовувати від пошкодження майна вогнем, яке підконтрольне особі, що його вчиняє, і не виходить за межі, що запобігають його переростанню в загальнонебезпечну, руйнівну силу. В цьому аспекті цілком обґрунтованим є тлумачення підпалу, подане Пленумом Верховного Суду України – умисне знищення або пошкодження майна вогнем, яке не створювало загальної небезпеки (наприклад, спалення речі у печі), не може розглядатись як кваліфікований склад злочину і тягне відповідальність за ч.1 ст. 194 ККУ [14, п.3].

Для з'ясування питання про загальну небезпечність обраного способу знищення чи пошкодження майна шляхом підпалу, необхідно в кожному конкретному випадку враховувати місце, час та інші обставини, що характеризують об'єктивну сторону злочину. Проте, зазначені вище обставини на практиці не завжди враховуються для вирішення питання про те, чи був підпал загальнонебезпечним при вчиненні конкретного злочину. Це, в свою чергу, веде до помилок у кваліфікації. Так, наприклад, вироком Рожнятівського районного суду Івано-Франківської області від 05 березня 2014 року підсудна М. визнана винною у вчиненні злочину, передбаченого ч.2 ст. 194 ККУ. В ході судового розгляду встановлено, що підсудна, запаливши сірники, кинула їх до передньої частини мотоцикла, де знаходиться бак для пального. Після цього вона швидко відійшла на своє подвір'я, де на безпечній відстані стала спостерігати як згорів мотоцикл. Після припинення процесу горіння, М. пішла додому. В результаті цих дій був знищений лише мотоцикл [1]. Як видається, дії винної слід було кваліфікувати за ч. 1 ст. 194 ККУ, оскільки підпал у цьому випадку не можна визнати загальнонебезпечним способом, враховуючи наступне:

- мотоцикл знаходився вдалині від приміщень та людей;
- винна особа, відійшовши на безпечну відстань, спостерігала за вогнем, тим самим контролюючи його перебіг та не даючи йому перейти в загально небезпечну, руйнівну силу.

Окремої уваги заслуговує кваліфікація умисного знищення або пошкодження транспортного засобу, вчиненого шляхом підпалу, у випадках, коли ним не спричинено

шкоди у великих розмірах. Вирішальним у цьому аспекті є питання про момент закінчення умисного знищення чи пошкодження майна. Злочин, передбачений ч.1 ст. 194 ККУ, вважається закінченим з моменту, коли спричинено шкоду у великих розмірах, внаслідок якої подальше використання майна або взагалі не можливе, або можливе, проте за умови його відновлення чи ремонту. Якщо винна особа, вчиняючи дії, спрямовані на знищення або пошкодження транспортного засобу, мала намір завдати своїми діями майнову шкоду у великих розмірах, але такі наслідки не настали з причин, що не залежали від її волі, вчинене слід кваліфікувати як замах на умисне знищення чи пошкодження майна. У випадку, коли винний мав умисел на знищення майна, але із незалежних від нього причин лише пошкодив чуже майно, вчинене слід кваліфікувати як закінчений злочин, передбачений відповідною частиною статті 194 ККУ (за умови наявності усіх інших необхідних ознак складу злочину). Адже законодавцем обидві стадії протиправного псування майна (і знищення, і пошкодження) віднесені до ознак одного складу злочину (в якості альтернативних).

У зв'язку з цим постає питання моменту закінчення умисного знищення або пошкодження транспортних засобів, вчиненого шляхом підпалу, вибуху або іншим загальнонебезпечним способом. В науці кримінального права обґрунтовується думка, згідно з якою цей кваліфікований склад злочину вважається закінченим і без наявності наслідків, передбачених у основному складі. Тобто умисне знищення чи пошкодження майна, вчинене загальнонебезпечним способом, визнається закінченим з моменту заподіяння будь-якої майнової шкоди, незалежно від її розміру. Таке трактування навіть було відображене у роз'ясненнях Пленуму Верховного Суду СРСР, що втратили чинність: "щодо такого способу вчинення злочину як підпал судам рекомендується мати на увазі, що кримінальна відповідальність за умисне знищення або пошкодження державного, колективного майна і особистого майна громадян, вчинене шляхом підпалу, настає незалежно від того, чи є завдана шкода значною" [12].

На практиці також зустрічаються випадки такої, хибної, на наш погляд, кваліфікації. Прикладом цьому може слугувати ухвала Колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного суду України від 31 серпня 2010 року. Цією ухвалою підтверджено вирок Чигиринського районного суду Черкаської області від 21 грудня 2009 року в частині кваліфікації дій засудженого за ч. 2 ст. 194 ККУ (як умисного знищення чужого майна, вчиненого шляхом підпалу). Проте виключено з «кваліфікації його дій за ч. 2 ст. 194 ККУ таку кваліфікуючу ознаку, як заподіяння шкоди у великих розмірах» [16]. Підставою такого рішення ВСУ було визнано те, що заподіяна потерпілій матеріальна шкода в сумі 24 311,83 грн. не становила великої шкоди, оскільки на момент вчинення злочину розмір шкоди, який вважався великим, мав складати суму більше 75 625 грн. В даному випадку, як видається, колегія суддів цілком вірно оцінила ступінь суспільної небезпеки вчиненого діяння та не змогла залишити його безкарним. Але така оцінка відбулась на "інтуїтивному рівні" з порушенням чинного ККУ та призвела до нехтування правилами кримінально-правової кваліфікації. Адже суд кваліфікував дії підсудного за ч. 2 ст. 194 ККУ (визнав наявність у його діях кваліфікованого складу), при цьому заперечуючи наявність ознак основного складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 194 ККУ.

Ще одним прикладом такої, невірної на наш погляд, кваліфікації закріплено в Ухвалі спільного засідання колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України і військової судової колегії від 3 квітня 2009 року, в якій

зазначається, що “суд дійшов обґрунтованого висновку про винність Ф. у злочині, передбаченому ч. 2 ст. 194 ККУ, і для складу даного злочину, вчиненого шляхом підпалу, вибуху чи іншим загальнонебезпечним способом, не є обов’язковою ознакою заподіяння майнової шкоди у великих чи особливо великих розмірах” [17].

Проте, як уже зазначалось, кваліфікований склад злочину, окрім кваліфікуючої ознаки, повинен містити **усі** ознаки основного складу. Умисне знищення чи пошкодження майна, яке не заподіяло шкоди у великих розмірах, не є кримінально-караним діянням (незалежно від способу його вчинення та інших обставин). Тому у випадку, коли умисне знищення чи пошкодження транспортного засобу, вчинене шляхом підпалу, не заподіяло шкоди у великих розмірах, дії винного не утворюють закінченого складу злочину, передбаченого ч. 2 ст. 194 ККУ. Залежно від спрямованості умислу, ці дії можуть бути кваліфіковані як замах на вчинення умисного знищення чи пошкодження майна загальнонебезпечним способом (лише за умови доведення, що винний мав умисел на заподіяння майнової шкоди принаймні у великих розмірах). Така ж позиція висловлена Вищим Спеціалізованим Судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ: “використання законодавцем у частині другій статті 194 ККУ формулювання “те саме діяння” з урахуванням системного аналізу кваліфікованих складів злочинів, передбачених Особливою частиною ККУ, свідчить про те, що кваліфікувати дії винної особи за частиною другою статті 194 ККУ у випадках умисного знищення або пошкодження чужого майна шляхом підпалу, вибуху чи іншим загальнонебезпечним способом допускається **лише у разі заподіяння такими діями шкоди у великих розмірах**” [6].

Така точка зору видається цілком обґрунтованою з огляду на визначення поняття кваліфікованого складу злочину. Адже, кваліфікований склад злочину — це склад, який містить ознаки основного складу і одну чи кілька додаткових ознак, які підвищують суспільну небезпеку посягання [9, 452]. Тому викликає заперечення викладена в одному з підручників позиція, відповідно з якою кваліфікований склад злочину може утворюватися за рахунок “заміни” одних ознак складу злочину іншими, або ж коли “окремі елементи чи ознаки основного складу злочину перестають бути обов’язковими для кваліфікованого чи особливо кваліфікованого складу” [5, 110].

На основі цих аргументів, видається, що закріплений в кримінальному законодавстві підхід до оцінки суспільної небезпеки умисного знищення або пошкодження майна, видається таким, що не відповідає вимогам часу та потребує змін. Додатково це підтверджується ще й відсутністю статті КпАП, яка б встановлювала відповідальність за адміністративне правопорушення, що полягає в умисному знищенні чи пошкодженні чужого майна. Таким чином умисне знищення чи пошкодження чужого майна на суму, меншу ніж 152 250 грн. (у 2014 році) тягне за собою **виключно** цивільну відповідальність.

Отож, для кваліфікації підпалу транспортного засобу, як умисного знищення або пошкодження чужого майна, вчиненого шляхом підпалу за ч. 2 ст. 194 ККУ, **обов’язковою** є наявність таких ознак об’єктивної сторони складу злочину:

- суспільно небезпечне діяння — знищення або пошкодження чужого майна (транспортного засобу);
- загальнонебезпечний спосіб (при цьому підпали, вчинені за обставин, які свідчать про відсутність їх загальної небезпечності, не можуть визнаватися кваліфікуючими обставинами умисного знищення або пошкодження майна);

- суспільно небезпечні наслідки — заподіяння шкоди у великих розмірах;
- причинний зв'язок між суспільно небезпечним діянням та суспільно небезпечними наслідками.

На практиці нерідко зустрічаються випадки засудження осіб за умисне знищення або пошкодження чужого майна, вчинене шляхом підпалу, яким не спричинено шкоди у великих розмірах. Такі випадки зумовлені прагненням посилити кримінально-правову охорону власності від протиправних знищень та пошкоджень майна, а також недосконалістю чинного ККУ.

Суб'єкт злочину, передбаченого частиною 1 статті 194 ККУ, загальний — фізична особа, що досягла 16-річного віку. Вік кримінальної відповідальності за злочин, передбачений частиною 2 статті 194 ККУ — 14 років.

Необережне знищення або пошкодження майна (ст. 196 ККУ). Стаття 196 ККУ передбачає відповідальність за необережне знищення або пошкодження чужого майна, що спричинило тяжкі тілесні ушкодження або загибель людей.

Родовий, основний безпосередній **об'єкт** та **предмет** цього злочину є аналогічними із такими ж ознаками складу злочину, передбаченого статтею 194 ККУ. Додатковим обов'язковим об'єктом необережного знищення чи пошкодження майна є суспільні відносини недоторканості життя та здоров'я людини.

З **об'єктивної сторони** склад необережного знищення чи пошкодження майна є матеріальним. Для кваліфікації підпалу транспортного засобу, як необережного знищення або пошкодження чужого майна за ст. 196 ККУ, обов'язковою є наявність таких ознак об'єктивної сторони складу злочину:

- суспільно небезпечне діяння — знищення або пошкодження чужого майна (транспортного засобу), при цьому спосіб знищення чи пошкодження (в тому числі — підпал) кваліфікуючого значення не має;
- суспільно небезпечні наслідки — знищення чи пошкодження майна (незалежно від суми завданих матеріальних збитків) та тяжкі тілесні ушкодження або загибель людей;
- причинний зв'язок між суспільно небезпечним діянням та суспільно небезпечними наслідками.

Така ознака об'єктивної сторони складу злочину, як суспільно небезпечне діяння, є аналогічною в обох аналізованих нами складах злочинів (передбачених статтями 194, 196 ККУ). Проте, окремої уваги під час юридичного аналізу складу злочину, передбаченого статтею 196 ККУ, потребує така ознака його об'єктивної сторони як суспільно небезпечні наслідки.

Адже склад злочину, передбачений ст. 196 ККУ, матиме місце лише у випадку, коли необережним знищенням або пошкодженням майна спричинено тяжкі тілесні ушкодження або загибель людей. Саме собою необережне знищення або пошкодження майна, без вказаної шкоди життю та здоров'ю, не є кримінально-караним. Неоднозначно тлумачиться у науці кримінального права термін “загибель людей”. Виходячи із буквального розуміння цього терміну злочинні наслідки матимуть місце, якщо в результаті вчинення злочину смерть заподіяно двом і більше особам. Проте в теорії кримінального права та правозастосовній діяльності досить часто зустрічається розширене тлумачення “загибелі людей” як смерті хоча б однієї людини. Слід зауважити, що проблема тлумачення терміну “загибель людей” стосується не лише аналізованих нами складів злочинів проти власності, адже за нашими підрахунками це поняття вживається у кримінальному кодексі 29 разів. Щодо деяких із цих статей

наявні роз'яснення Пленуму ВСУ про те, що "під загибеллю людей слід розуміти смерть хоча б однієї людини" [15, п.6].

Проте, такий підхід викликає обґрунтовані заперечення у кримінально-правовій літературі, оскільки, керуючись лінгвістичним методом тлумачення права, автори доводять, що під загибеллю людей потрібно розуміти смерть, як мінімум, двох осіб. В.О. Навроцький пропонує такий шлях законодавчого вирішення проблеми – "відмова законодавця від вказівки на наслідки, які полягають у заподіянні смерті одній чи кільком особам в диспозиціях статей ККУ, котрі передбачені іншими розділами Особливої частини (крім розділу "Злочини проти життя і здоров'я"). Тоді заподіяння смерті завжди буде кваліфікуватись за сукупністю з відповідними статтями розділу II Особливої частини ККУ» [8, 44-47]. За існуючого у ККУ стану речей цей вчений пропонує кваліфікувати діяння, що призвели до смерті однієї особи, за такими правилами: «якщо поряд з наслідками у вигляді загибелі людей в ККУ передбачені інші тяжкі наслідки, то заподіяння смерті одному потерпілому слід оцінювати як ці наслідки; коли диспозиція статті не передбачає заподіяння інших тяжких наслідків, то скоєне потрібно кваліфікувати за сукупністю зі статтями про умисне чи вчинене через необережність вбивство однієї особи».

Цілком прийнятною видається ця пропозиція для застосування статі 194 ККУ, яка встановлює відповідальність за умисне знищення чи пошкодження майна, оскільки частина 2 цієї статті містить обидві зазначені вище кваліфікуючі ознаки: і загибель людей, і інші тяжкі наслідки. Проте, відносно ст. 196 ККУ зазначена вище формула не спрацює, оскільки необережне знищення або пошкодження майна є кримінально-карним за умови спричинення ним тяжких тілесних ушкоджень або загибелі людей. Якщо ж послідовно дотримуватись позиції, що загибель людей – це смерть двох і більше осіб, то отримуємо парадоксальну ситуацію. Необережне знищення чи пошкодження транспортного засобу, що спричинило тяжкі тілесні ушкодження – це злочин, передбачений ст. 196 ККУ, а аналогічні дії, якими спричинено смерть однієї особи не можна кваліфікувати за ст. 196 ККУ (ці дії можуть бути кваліфіковані лише за ст. 119 ККУ – як вбивство через необережність).

Цікавим у даному аспекті є порівняння суспільної небезпеки необережного знищення чи пошкодження чужого майна та необережного вбивства виходячи із формальних показників – санкцій статей 196 та 119 ККУ України. Максимальне покарання за вбивство через необережність – п'ять років позбавлення волі; за необережне вбивство двох або більше осіб – вісім років. В той же ж час за необережне знищення або пошкодження майна, що спричинило загибель людей максимальне покарання – позбавлення волі строком три роки. Таким чином, складається парадоксальна ситуація, коли складений злочин (ст. 196 ККУ України) є менш суспільно небезпечним діянням, ніж його частина (ст. 119 ККУ України). Адже, як уже зазначалось раніше, необережне знищення або пошкодження майна вважається закінченим з моменту настання хоча б одного із передбачених чинним ККУ суспільно небезпечних наслідків – тяжких тілесних ушкоджень або загибелі людей. Застосування ж у такій ситуації статті 196 у сукупності з статтею 119 (або 128) ККУ є неможливим, оскільки призведе до порушення принципу недопустимості подвійного інкримінування.

Суб'єктом необережного знищення або пошкодження чужого майна є фізична осудна особа, що вчинила цей злочин після досягнення нею 16-річного віку. З суб'єктивної сторони цей склад злочину характеризується необережною формою вини.

Вчиняючи цей злочин винний передбачає наслідки у вигляді знищення, пошкодження майна та (або) тяжких тілесних ушкоджень, загибелі людей, проте легковажно розраховує на їх відвернення (злочинна самовпевненість) або ж не передбачає цих наслідків, хоча повинен був та міг їх передбачити (злочинна недбалість).

Відмежування складів злочинів, передбачених ст. 194, 196 ККУ від суміжних складів злочинів. Умисні підпали транспортних засобів можуть бути кваліфіковані за статтями ККУ, що встановлюють відповідальність за знищення чи пошкодження майна «спеціальних» потерпілих. Це статті, які передбачають відповідальність за умисне знищення чи пошкодження майна: працівника правоохоронного органу (ст. 347 ККУ); службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок (ст. 352 ККУ); судді, народного засідателя чи присяжного (ст. 378 ККУ); захисника чи представника особи (ст. 399 ККУ). Ознаками, що відмежовують ці склади злочину від складу злочину, передбаченого ст. 194 ККУ є:

1. предмет злочину — не чуже майно, а майно, що перебуває у власності чи в законному володінні зазначених вище «спеціальних» потерпілих;

2. потерпілий від злочину — працівник правоохоронного органу, службова особа чи громадянин, який виконує громадський обов'язок, суддя, народний засідатель чи присяжний, захисник чи представник особи, а також їх близькі родичі.

3. мотив злочину — знищення чи пошкодження майна цих потерпілих вчиняється у зв'язку з виконанням ними своїх службових, професійних чи громадських обов'язків.

За наявності цих ознак, підпали транспортних засобів «спеціальних» потерпілих повинні кваліфікуватися за зазначеними вище «спеціальними» нормами. При цьому у випадку, коли підпал був загальнонебезпечним, кваліфікувати його слід відповідно за ч. 2 ст. 347, ч. 2 ст. 352, ч.2 ст. 378 та ч.2 ст. 399 ККУ, оскільки в кожній із цих статей частина друга містить таку кваліфікуючу ознаку, як «вчинене шляхом підпалу, вибуху або іншим загальнонебезпечним способом». Якщо ж підпал транспортного засобу «спеціального» потерпілого не був загальнонебезпечним, кваліфікацію вчиненого слід проводити за частинами першими цих статей (за умови відсутності інших кваліфікуючих ознак).

Умисні підпали транспортних засобів можуть бути кваліфіковані за статтями ККУ, що встановлюють відповідальність за знищення чи пошкодження «спеціальних» видів майна. Зокрема, це стосується випадків, коли предметом злочину є транспортні засоби: якими транспортуються радіоактивні, хімічні, біологічні чи вибухонебезпечні матеріали, речовини, предмети (ст. 261 ККУ); рухомий склад або судна (ст. 277 ККУ); які є об'єктами культурної спадщини чи їх частиною (ст. 298 ККУ); які відносяться до майна, на яке накладено арешт, заставленого майна чи майна, яке описане чи підлягає конфіскації (ст. 388 ККУ); які є військовим майном (ст. 411 ККУ); які є майном населення в районі воєнних дій (ст. 433 ККУ).

Умисні підпали транспортних засобів можуть бути кваліфіковані за нормами, що встановлюють відповідальність за злочини, що вчиняються способом знищення чи пошкодження майна. Наприклад: підпали транспортних засобів, вчинені з метою ослаблення держави, можуть утворювати склад злочину «Диверсія» (ст. 113 ККУ); підпали транспортних засобів, поєднані із вимогою передачі чужого майна чи права на майно або вчинення будь-яких дій майнового характеру, можуть бути кваліфіковані як вимагання (ч. 2 ст. 189 ККУ); підпали транспортних засобів можуть виступати способом протидії законній господарській діяльності (ч. 2 ст. 206 ККУ); підпали

транспортних засобів, вчинені під час протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації, можуть утворювати склад злочину, передбачений ч.2 ст. 206-2 ККУ; підпали транспортних засобів, вчинені з метою порушення громадської безпеки, залякування населення, провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення, або з метою впливу на прийняття рішень чи вчинення або не вчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами або привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного, можуть утворювати склад злочину "Терористичний акт" (ст. 258 ККУ); якщо підпалими транспортних засобів супроводжуються масові заворушення, такі дії слід кваліфікувати за ст. 294 ККУ; підпали транспортних засобів, що є способом примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань, слід кваліфікувати за ч.2 ст. 355 ККУ.

Необережні підпали транспортних засобів можуть бути кваліфіковані, як порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки (ст. 270 ККУ), якщо вони спричинили виникнення пожежі, якою заподіяно шкоду здоров'ю людей або майнову шкоду у великому розмірі; або ж як необережне знищення або пошкодження військового майна (ст. 412 ККУ). У випадках, коли необережне знищення чи пошкодження майна було наслідком порушення спеціальних правил, кримінальна відповідальність за недотримання яких передбачена окремими статтями ККУ, дії винного кваліфікуються лише за цими статтями і додаткової кваліфікації за статтею 196 ККУ не потребують. Зокрема, йдеться про такі склади злочинів, як порушення правил поводження з вибуховими, легкозаймистими та їдкими речовинами або радіоактивними матеріалами (ст. 267 ККУ), порушення вимог законодавства про охорону праці (ст. 271 ККУ), порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою (ст. 272 ККУ), порушення правил безпеки на вибухонебезпечних підприємствах або цехах (ст. 273 ККУ), порушення правил ядерної або радіаційної безпеки (ст. 274 ККУ) тощо.

Отож, найбільш вагомим **висновки**, досягнуті в ході цього дослідження такі:

- у випадку, коли умисне знищення чи пошкодження транспортного засобу, вчинене шляхом підпалу, не заподіяло шкоди у великих розмірах, дії винного не утворюють закінченого складу злочину, передбаченого ч.2 ст. 194

КК. Залежно від спрямованості умислу, ці дії можуть бути кваліфіковані як замах на вчинення умисного знищення чи пошкодження майна загальнонебезпечним способом;

- необережне знищення або пошкодження транспортного засобу, яким спричинено смерть однієї особи не містить усіх необхідних ознак складу злочину, передбаченого ст. 196 ККУ.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Архів Рожнятівського районного суду Івано-Франківської області // Справа № 1-42/2010-2010 рік.
2. Бойцов А.И. Преступления против собственности. — СПб.: Юридический центр Пресс, 2002. — 775 с.
3. Казаков Г.П. Расследование и предупреждение поджогов, совершаемых с целью сокрытия преступлений. Дис. ... канд. юрид. наук. М.: ВНИИ МВД СССР, 1974. — 221с.
4. Коваленко И.И. Борьба с умышленным уничтожением или повреждением имущества путем поджога: уголовно-правовые и криминологические вопросы. Дис. ... канд. юрид. наук. М., 1995. — 160 с.

5. Кримінальне право України. Загальна частина. — К.: Юрінком Інтер, 1997.
6. Лист Начальнику Головного слідчого управління Міністерства внутрішніх справ України (вих. № 3880/0/4-12 від 23.03.2012 року).
7. Лобов С.А. Некоторые аспекты развития и совершенствования российского уголовного законодательства об ответственности за поджог // Актуальные проблемы уголовного законодательства Российской Федерации. — Краснодар: Краснодар. юрид. ин-т МВД России, 1998. — с. 218-225.
8. Навроцький В.О. “Загибель людей” як вид злочинних наслідків: проблеми встановлення змісту та кваліфікації // Кримінально-правова охорона життя та здоров’я особи: Матер. наук.-практ. конф. [Харків] 22-23 квітня 2004 р. / Редкол.: Сташис В.В. (голов. ред.) та ін. — К.—Х.: “Юрінком Інтер”, 2004. — С. 44-47.
9. Навроцький В.О. Основи кримінально-правової кваліфікації: Навч. Посібник. — К.: Юрінком Інтер, 2006. — 704 с.
10. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / Відп. ред. С.С. Яценко. — 4-е вид., перероб. та доп. — К. : А.С.К., 2006. — 848с.
11. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 3-тє вид., переробл. та доповн. / За ред. М.І.Мельника, М.І.Хавронюка. — 9-те вид., переробл. та допов. - К.: Юридична думка, 2012. — 1316 с.
12. Постановления Пленума Верховного Суда СССР от 02 марта 1989 г. «О практике применения судами законодательства по делам, связанным с пожарами» // Бюллетень Верховного Суда СССР. — 1989. - № 3.
13. Про застосування судами законодавства, що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров’я, гідність та власність суддів і працівників правоохоронних органів: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 червня 1992р. №8 із змінами від 3 грудня 1997р.
14. Про судову практику в справах про знищення та пошкодження державного чи колективного майна шляхом підпалу або внаслідок порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки: постанова Пленуму Верховного Суду України від 2 липня 1976р. №4 в редакції постанови Пленуму Верховного Суду України від 3 березня 2000р. №3.
15. Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля: постанова Пленуму Верховного Суду України від 10 грудня 2004р. №17 (п.6).
16. Ухвала Колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного суду України від 31 серпня 2010 року. — Архів ВСУ України. — 2010 рік.
17. Ухвала спільного засідання колегії суддів Судової палати у кримінальних справах ВСУ і військової судової колегії від 03.04.2009 року.
18. Шарипов А.М. Уголовно-правовая оценка уничтожения и повреждения чужого имущества : диссертация ... кандидата юридических наук : 12.00.08. - Владимир, 2005. - 178 с.

